

Lengyel András

Szerkesztett-e a főszerkesztő?

Ignotus és a Nyugat viszonyához

Szerkesztőbarátainknak,
Ilia Mihálynak és Füzi Lászlónak

1

Az Osvát-legendárium úgy tudja, a *Nyugatot* Osvát Ernő szerkesztette, s a főszerkesztő, Ignotus Hugó csak névleges – szimbolikus – főszerkesztő volt. Mint minden legendáriumnak, ennek is van bizonyos igazságalapja, de a részigazságokat túláltalánosítja. Hogy mindig Osvát szerkesztette volna a *Nyugatot*, ez tárgyilag egyszerűen nem igaz. S bizony volt időszak, amikor – e legendáriumra rácsafolva – maga a főszerkesztő szerkesztette a lapot. Amikor, kilépve szimbolikus szerepéből, saját ízlését és szempontjait érvényesítette, s közvetlenül ő maga rakta össze a *Nyugatot*. S Osvát csak az ő keze alá dolgozott.

A szerkesztés kérdése, értelemszerűen, mindig is rejtett magában bizonyos feszültségeket. Amikor 1907 vége felé személyileg összeállt a lap, a három alapító szerkesztő, aki egyben a lap tulajdonosa is volt, még láthatóan megegyezett bizonyos munkamegosztásban. A főszerkesztői címet Ignotus kapta, azaz kifelé, mint az alapítók közül a legismertebb s legnagyobb tekintélyű irodalmár, ő testesítette meg a lapot. „Cserébe” viszont a gyakorlati szerkesztés Osvátnak jutott, aki alkatilag, afféle „szürke eminenciásként” a háttérben maradt ugyan, de a szerkesztés napi játékaiban kiélte magát, s a hatalom élményét is megkapta. A harmadik alapító, Fenyő Miksa, kvalitásainál és helyzeténél fogva igazában csak tercelt a másik kettőhöz: nem irodalmi, hanem inkább csak pénzügyi súlya volt, elsősorban gyakorlati ügyeket bonyolított. A gyakorlatban azonban ez a munkamegosztás feszültségeket szült, az összeálló lapszámok sorozata felszínre hozta a belső kör irodalomfelfogásában rejlő eltérő hangsúlyokat, s egyre nyilvánvalóbbá tette a látens szerepkonfliktusokat is. S mivel a lap finanszírozásának biztosítása egy új, ambiciózus szereplőt is „helyzetbe” hozott, a pénz, amit Hatvany Lajos vitt be a *Nyugatba*, önálló hatalmi tényezővé vált. Mert aki pénzt ad, az szeretné saját preferenciáit is érvényesülni látni. S ebből a helyzetből nőtt ki a Hatvany–Osvát-ellentét, majd a kardpárbajba torkolló nevezetes „affér”. Hatvany viszont Ignotus irodalmi „neveltje” (s tegyük mindjárt hozzá: *vulgarizátora*) volt, föllépése Ignotus hallgatólagos támogatásával történt. A helyzetet komplikálta, hogy a lap vezető költője, az irodalmi modernség afféle „faltörő kosa”, Ady Endre maga is feszült viszonyban volt Osváttal. Osvát, mint maga is elismerte, nem volt „nagy híve” Adynak, ahol s amiben tehetette, visszafogta a *Nyugatban* való szereplését, Ady pedig érezte, sőt tudta ezt. Nem is véletlen, hogy a történet egy pontján Ady már úgy fogalmazott, Osvát nem akárki, de „irodalmi pápának” nem fogadja el. S Adynak, történeti távlatból nézve, igaza is volt. Osvátnak az ortodox rabbik dogmatikai merevségével képviselt irodalmi elvei egyszerre hoztak jelentős eredményeket és szűkítették be a Nyugat profilját. A modern magyar irodalom aktuális állapota és helyzete azonban lényegesen bonyolultabb volt, mint Osvát szerkesztőként érvényesített esztétikai sémái. Csak idő kérdése volt, hogy mikor robbannak ki az ellentétek.

1911/12-re ez be is következett. Első menetben ugyan a munkatársi gárda Osvát melletti kiállása, kávéházi „flottatüntetése” Osvát „győzelmét” és Hatvany „bukását” eredményezte, Ignótus és Ady pedig, kénytelen-kelletlen, ebbe bele is törődött, de a pénzügyi finanszírozás – Hatvany kiválásával bekövetkező – felborulása újra nyitottá tette a kérdést. Az irodalomszociológia nagy realitásai Osvát „esztéticizmusa” ellen dolgoztak. (Nem véletlen, hogy Osvátnak a *Nyugat* előtti lapügyletei rendre igen hamar elvéreztek.) S ha csak egyedül Osváton múlt volna minden, a *Nyugat* is hamar bedöglött volna. A *Nyugattól* is csak egy új *Figyelő*, azaz egy laptorzó maradt volna.

A modern magyar irodalom (s a *Nyugat*) szerencséjére azonban az okos, s Osvátnál lényegesen gyakorlatiasabb, az irodalom szociológiai realitásait sokkal jobban érzékelő Ignótus sajátos szerepet vállalt magára. Méltányolta Osvát irodalmi érzékét, ügyszere-tetét, a kéziratok kiérlelésében és összerakásában megvalósult értékes teljesítményét, de Osvát túlhatalmát ellensúlyozni, korrigálni próbálta. S amikor Hatvany *Nyugatra* fordított pénzének elvesztése végveszélybe sodorta a *Nyugatot*, bonyolult (s az irodalomtörténet-írás által mindmáig át nem látott) pénzügyi manőverekbe bocsátkozva, megmentette a lapot. Akciója azonban a szerkesztőségen belüli erőviszonyok átrendezésével járt együtt: a főszerkesztő maga is szerkeszteni akart.

2

A változásokat Ignótus a *Nyugat* 1912. július 1-jei számában jelentette be, *A Nyugat olvasóihoz* címzett szerkesztői beköszöntőjében: „*A Nyugat ezen számával s most kezdő kötetével, a Nyugat, Irodalmi és Nyomdai részvénytársasággal való barátságos egyezkedés után, e folyóirat az én tulajdonomba megy át, és, mivel Osvát Ernő barátunk egyéb munkássággal egyebütt van lekötve, átvesszem a szemle szerkesztését s az azzal járó felelősséget is.*” (*Nyugat*, 1912. II. 1.) A személyi változások jeleként Osvát és Ady „helyet cserélt”, Ady lett az (egyik) szerkesztő, Osvát pedig „lecsúszott” a főszerkesztőségek közé.

Az irodalomtörténet-írásban sokszor ismételt, mára már közhelyszámba menő vélekedés, hogy Osvát és Ady helycseréje pusztán formalitás volt. Ady nem szerkesztett, Osvát pedig, a háttérből, folytatta, amit addig is csinált: szerkesztette a *Nyugatot*. Ebben a vélekedésben annyi helytálló, Adyt alkata, életmódja, betegsége alkalmatlanná tette a szerkesztésre. (Szerkesztői címe a Hatvany kiszorulásával járó érdeksérrelmeit volt hivatott kompenzálni – s elsősorban „kifelé”, az olvasóknak szól.) De Osvát szerepe a *Nyugaton* bizonyosan megváltozott, redukálódott. A döntéseket Ignótus mint laptulajdonos főszerkesztő magához vonta, s bár Osvátot teljesen elejteni nem volt szíve (nem is lett volna helyes), Osvát addigi – s Ignótust magát is frusztráló – *omnipotenciáját* megszüntette. Hogy az 1912. július 1-jei számtól maga Ignótus szerkesztett s hozta meg a főbb döntéseket, annak jó néhány jele van. Egyikre-másikra korábbi írásaimban már magam is utaltam – most célszerű áttekinteni ezeket az egy irányba mutató, s a *Nyugat* története szempontjából egyáltalán nem lényegtelen jeleket.

3

Ignótus bejelentése, hogy átvette a szerkesztést, önmagában nem perdöntő, bár nehéz elképzelni olyan laptulajdonos főszerkesztőt, aki nem szól bele saját lapja szerkesztésébe. (Így tette ezt, tudjuk, *A Hétnél* Kiss József, és így tette később a *Pesti Naplót* megvásárló Hatvany Lajos is. A kettős pozíció lehetőségeivel nehéz nem élni.) De ha magát a *Nyugatot* is szemügyre vesszük, a közölt szövegek rendre Ignótus preferenciáira vallanak. S együtt azt igazolják, csakugyan ő (s nem például Osvát) szerkesztette a lapot.

Mindenekelőtt: több közvetlen s explicit szerkesztői megnyilatkozása is tetten érhető. Az Ignotus-éra első számában, a július 1-jeiben indult Ady verses regényének, a *Margita élni akarnak* a közlése – a műből nyolc folytatás meg is jelent.. A Fenyő-gyűjteményből előkerültek a kéziratok, s már Vezér Erzsébet észrevette (s szóvá is tette), hogy: „*A Margita minden folytatásán Ignotus, s nem Osvát nyomdai jelzése olvasható!*” (Vezér 1972: 976.) Márpedig a kéziratoknak szedési utasítással való ellátása jellegzetesen gyakorló szerkesztői művelet. (Korábban így tett Osvát is.) Az is Ignotus szerkesztői szerepére vall, hogy ő volt az, aki külső nyomásra, Molnár Ferenc és Vészi József tiltakozására átdolgoztatta Adyval a Margita harmadik folytatásának három strófáját – s emiatt vállalta a hálásnak egyáltalán nem nevezhető „veszekedést” is Adyval (vö. Vezér 1972, Lengyel 2017).

Szerkesztőként – ahogy korábban egyszer még Osvát is tette a Babitsot felfedező szerkesztői jegyzetében – Ignotus is több közleményhez fűzött szerkesztői jegyzetet. Mindjárt az első, július 1-jei számban van egy terjedelmes jegyzete. Ez, amelyet Ferenczi Sándor cikkéhez fűzött, így hangzik: „*Az Imago kiadónak szívességéből közölhetem e tartalmas, érdekes és különös tanulmányt, egy időben a német szemle számára német nyelven megírt eredetivel. Az Imago Bécsben, a nagy pszichoanalista Freud székhelyén megjelenő, egyelőre kéthavi folyóirat, mely a pszichoanalízis trouvaillé-át, az ebből fejlődő új léleknevező és lélekfelfogó módot, mely új lélektant jelent, értékesíteni kívánja az emberiség olyan lelki termékeinek megismerése számára, aminő a nyelv, az erkölcs, a vallás, a jog, aminő tudomány az esztétika, az irodalom- és művészettörténet, a mīthológia, a filológia, a pedagógia, a folklóre, és sok egyéb. Vagyis: alkalmazott, mindenféle alkalmazott pszichoanalízis. Ferenczi Sándor, a tanulmány írója, a pszichoanalízis jelentőségének egyik legelső felismerője volt, s gyakorlatának és tudományának hivatott továbbfejlesztője, lélekelemző írásainak egy része magyar nyelven a múlt évben jelent meg a Nyugat kiadásában. Szerk.*” (Nyugat 1912. II. 43.) E szöveg, mind nyelvi megalkotottságát, stílusát tekintve, mind „tartalmi”, életrajzi momentumait illetően Ignotusra vall – így is szokás azonosítani. Szempontunkból a megfogalmazásnak két eleme most különösen fontos. Az aláírás a „szerkesztőé”, s az első mondat első felében ott az árulkodó egyes szám első személyű megfogalmazás: „közölhetem”. Pár számmal később a vegyész Halle Walter *Doping* című cikkéhez szintén van szerkesztői jegyzet. „*A Springer-istálló körül nagy port vert doping-ügy mivoltáról s személyi és tudományos vonatkozásairól az ügyben szakértőként szerepelt Dr. Frankel Zsigmond bécsi egyetemi tanárnak most itt Budapesten élő s egy nagy vegyi-vállalatot vezető volt első asszisztensétől, Dr. phil. Halle Walter úrtól kértük s közöljük ez igen érdekes felvilágosításokat. Szerk.*” (Nyugat 1912. II. 233.) E szöveg mind nyelvileg, mind életrajzilag megint Ignotusra vall. A szerző, ismeretes, Ignotus ekkori baráti köréhez tartozott, azok közé, akik Berény Róbert városmajori villájában rendszeresen összejöttek mindenféléről, de elsősorban a pszichoanalízisről eszmét cserélni. Egyértelmű, hogy Ignotus nélkül sem a szerző, sem cikke témája nem került volna képbe a *Nyugat*nál.

A *Nyugat* 1912. december 16-i számában jelent meg Pikler Gyula *Érzéklés és ébredés* című cikkének első, mentegetődő része. Ehhez is van szerkesztői jegyzet, s ez is Ignotusra vall: „*A szerző e mentegetődéséhez hozzátesszük, hogy ő, minthogy kötelessége nézeteit a nemzetközi tudomány ítélőszéke elé vinni, egyelőre idegen nyelven írja meg könyvét és küldte be cikkét, s hogy ennek – nem a mentegetődésnek – magyarságáért minket terhel a felelőség. A szerk.*” (Nyugat 1912. II. 865.) E jegyzetnek nyelvi megalkotottsága is, a benne kifejeződő gesztus is Ignotust állítja előtérbe, aki, mint közismert, Piklernek nagyon régi barátja volt. (A szerkesztői kommentár alapján még az sem zárható ki, hogy a cikk fordítója is maga Ignotus volt.) A *Nyugat* 1913. április 1-jei számában Bárdos Artúr cikkéhez szintén csatlakozik egy jegyzet, egy nota bene, amelynek címe is ez: NB. Ez a kis jegyzet most nem a „szerk” aláírással jelent meg, hanem *I-s* szignóval, ami, ismeretes, Ignotus egyik gyakran használt jele volt. Ennek a jegyzetnek az első mondata azonban ez: „*Meggyőződéssel adom ki e keserű*

sorokat [mármost Bárdos cikkét], annál is inkább, mert azóta olvastam is, kéziratban, a Németh Andor kis darabját, s egy tehetséges ember sokat ígérő, magában is erős munkájának tartom." (Nyugat 1913. I. 573.) Ez az „adom ki” szókapcsolat megint szerkesztőként identifikálja Ignotust, sőt mintegy nyilvánossá is teszi hatáskörét: a cikket ő, I-s, azaz Ignotus adja ki.

Ez időben tűnt föl a *Nyugatban* A *Nyugat hírei* című rovat is, amelynek apró, de informatív híradásai fontosak a lap körüli történések szempontjából. Egy ilyen, csupán a hír státúrára igényt tartó rovatot persze, elvileg, bárki írhatott, aki a szerkesztőséghez tartozott. De több esetben is bizonyos, hogy maga Ignotus írta – ilyesmit pedig, ha ír, nem egy szimbolikus lapvezér, hanem egy, a lapjával törődő gyakorló szerkesztő ír. Ezek közül kettőt, mint nyelvileg is, tartalmilag is jellegzeteset, érdemes itt is idézni. Az 1913. április 16-i számban ezt olvashatjuk: „A *Nyugat* vasárnapi, huszadiki matinéján, mely délelőtt tizenegykor lesz a Fővárosi Orfeumban, mint már külön értesítésben megírtuk, Balázs Bélának két misztériuma kerül színre. Ezek a mélyről vett s erősen megformált kis drámai költemények az új magyar irodalomnak olyan becses és érdekes jelenségei s az új magyar drámát úgy utána léptetik a már diadalmaskodott lírának és epikának, hogy izgató kísérlet (s a *Nyugatnak* való) ezeket színpadi előadhatásuk felől kipróbálni. A két misztérium közt Bartók Béla tiszteli meg a *Nyugatot* és közönségét azzal, hogy eljátssza újabb zongoradarabjait – a nagy zeneköltő és nagy zongorajátzó a *Nyugatban* megjelent *Allegro barbaro-n* kívül még sehol meg nem jelent dolgaiból is fog zongorázni.” (Nyugat 1913. I. 654.) A következő, május 1-jei számban már a matiné megtörténtéről van híradás: „A *Nyugat* 20-iki matinéján olvasóink és barátaink az utolsó ülésig megtöltötték a Fővárosi Orfeum kedves és kellemes nézőterét, mely színházibb színpadot érdemelne, mint aminő, természet szerint, a varietés dobogó. Ennek s az egyszeri alkalomra való készülésnek kényszerű fogyatkozásain keresztül is mély hatást tett a Balázs két misztériuma közül különösen a színpadíságra is finoman megszőtt Szent Szűz Vére. A rendezéssel Dr. Bárdos Artur fáradt, a Kékszakállú díszletét Gulácsy festette, az egyes szerepekbe Harmos Ilona, Simonyi Mária és (a színlapon hirdetett Coulement Edith grófnő helyett) Hollós Rózsi, Kürthy József, Tarnai Ernő és Fehér Gyula vitték bele tudásukat és lelkesedésüket s a két darab közt Bartók Béla játszotta el, rajongó elragadtatást keltve, újabb zongoradarabjait. A misztériumok előtt Ignotus fejtegette néhány szóval az új tragédiáról való felfogásokat.” (Nyugat 1913. I. 726.) Mindkét szöveg, ismételjük meg, Ignotus tollából való, s mindkettő szerkesztői gesztus, a szerkesztő informál és – dicsekszik.

4

Mindezekén túl a *szervőválogatás* és a *tematika* sok eleme is félreérthetetlenül Ignotus szerkesztői preferenciáira vall.

Néhány, erősen a szerkesztő Ignotust identifikáló szerző s téma hangsúlyos jelenléte külön is megemlítendő. Mindenekelőtt: amint a szerkesztői jegyzetek kapcsán már kiderült, a *Nyugatban* ez időtől föltűntek Ignotusnak a Berény-villába összejáró társasága tagjai. Ferenczi és Halle felbukkanása mellett ezt a baráti szálát erősítette Berény Róbert szereplése is (rajzzal és írással, ismétlődően) és Somló Lili több portrérajza is. Berény szereplése különösen érdekes, hisz, bár elsősorban festőművész volt, itt szakmájától távolabbi területeken is megszólalt. (Előszór: 1912. II. 73., majd – *Fejtanulmány* címmel – még Ignotus tollrajzportréját is prezentálta...) Somló Lili, aki ügyes portrérajzoló volt, de saját művészete jogán valószínűleg nem fért volna be a *Nyugatba* (a mai művészettörténész, Rockenbauer Zoltán legalábbis leszólja produkcióját), minden bizonnyal Ignotus „kedveseként”, értsd: szeretőjeként került képbe. Ez a nexus (mondhatnánk úgy is: szexus), bár nem volt problémátlan kapcsolat, hisz Ignotus akkor még házasságban élt, elég erős volt egy ilyen szerepeltetéshez. (Somló Lili 1916-ban, formálisan is Ignotus – második – felesége lett.) Ráadásul, szerkesztői szempontból, Lili jól használható illusztrátor volt. Így

Ignotus megrajzoltatta vele két régi, még *A Hét*-ben vele dolgozó munkatársának, Szép Ernőnek (1912. II. 351.) és Szini Gyulának (1913. II. 21. sz.) a portréját, s megrajzoltatta atyai barátjának, Halász Imrénének a portréját (1912. II. 219.) is. Portréjuk közlése pedig, jól láthatóan, nem véletlenszerű, lapszínező illusztrációként, hanem a kontextushoz igazodó tudatos szerkesztői gesztusként történt. (Miként Zichy János gróf portréja [1913. 5. sz.] is szerkesztői megfontolások miatt került be a *Nyugat*-ba. Vele, tudjuk, Ignotusnak ügyesbajos dolgokban egyezkednie kellett, célszerű volt tehát gesztust tenni neki.)

Ugyancsak Ignotus preferenciáira vall Ambrus Zoltán *Mozi Bandi kalandjai* című regényének terjedelmes folytatásokban való közlése (1912. II. 81–98., II. 170–180., II. 251–269., II. 331–349., II. 395–415. stb.). Ambrus ugyanis igazában még a régi *A Hét* gárdájának prominense volt, s már életkora miatt sem számított jellegzetes *Nyugat*-szerzőnek. Ignotus azonban a hajdani közös munka tapasztalatai alapján becsülte, s érthető, hogy szerkesztőként lehetőséget adott neki. (Ambrusnak ilyen súlyú jelenléte a *Nyugat*-ban Osvát szerkesztése idején alighanem elképzelhetetlen lett volna.) Hasonlóképpen szubjektív háttérű volt Halász Imre rendszeres, és többnyire súlyos szövegekkel való szerepeltetése is (1912. II. 11–22., II. 77–80., II. 142–150., II. 181–194., II. 244–258., II. 425–436. stb.). Halász ugyanis még Ignotus apjának, Veigelsberg Leónak volt jó barátja, s az a történeti tudás és személyes emlék, ami Halász agyában főlhalmozódott, Ignotust már csak szubjektív okokból is érdekelte. Ráadásul az öreg Halász egyik, több folytatásban, hosszan prezentált témája Bismarck és *Andrássy* viszonyáról szólt – ami Ignotus számára nemcsak érdekességekkel szolgált, de saját aktuális játszmáiban is segítette. S itt elérkeztünk egy irodalmi szempontból váratlan, sőt már-már érthetetlen jelenléthez. Ifjabb *Andrássy* Gyula gróf *Nyugat*-beli feltűnéséhez. Ám tény: Ignotus hosszú interjú készített a gróffal s jelentetett meg (1912. II. 132–141.), majd a gróf politikai cikkét (1912. II. 377–392.) is hozta a *Nyugat*. Az apa, idősebb *Andrássy* Gyula (egykori magyar miniszterelnök, a Monarchia volt külügyminisztere) pedig olyan kedvező és részletes bemutatást kapott, ami egy irodalmi lapban nem szokványos, sőt meglepő. S a két *Andrássy* ilyen hangsúlyos jelenléte csak akkor válik érthetővé, ha (1) tudjuk, hogy Ignotus az ifjabb *Andrássy* „emberének” számított. Olyannyira, hogy 1917-ben a kor széles körben olvasott élclapja, a *Borsszem Jankó* (1917. 37. sz. 8.) egy cikkében – igaz, illusztris társaságban – Ignotust egyenesen *Andrássy* „háziszidójaként” aposztrofálta. (Az élclap persze karikírozta e viszonyt, de a maga módján így is valami lényegeset mondott ki róla.) S emellett (2) lehetetlen nem gondolni arra (s ez fontos magyarázó motívummá válik), hogy Ignotus nemcsak az *Andrássy*-k híveként népszerűsítette őket, hanem – alighanem – azt is megköszönte, hogy *Andrássy* titokban pénzzel segítette „laptulajdonossá” válását. Azaz Ignotus rejtélyes pénzügyi manővereinek háttérben az egyik „támogató” éppen *Andrássy* volt. (Egy „egyszerű” politikai elkötelezettől ilyen mértékű, s a *Nyugat* olvasóitól nem egyértelműen preferált népszerűsítés nehezen lett volna elképzelhető.) Azaz, az ifjabb *Andrássy* ilyen népszerűsítése nem pusztán a tisztelő – Ignotus – *gesztusa* volt, hanem, egyben a *Nyugat* fennmaradásához, finanszírozásához hozzájáruló gróf iránti kliensi *hála* is: a pénz megszolgálása.

Föltűnő az is, hogy a közölt anyagban jelentős helyet foglaltak el a nem irodalmi, hanem irodalmon kívüli, de a kor (s az irodalom lehetőségeinek) megértése szempontjából egyáltalán nem érdektelen valóságmagyarázatok. Így például az Ignotusszal jó viszonyban, olykor munkakapcsolatban is lévő Radó Sámuel több cikkét is hozta a *Nyugat* (pl. 1912. II. 62–65., II. 102–111., II. 452–462.). De itt jelent meg Faragó Miksa kitűnő, a gazdasági válságokat újszerűen magyarázó közgazdasági cikke is (1912. II. 215–217.). Ezek a választások megint nem Osvátra, hanem Ignotusra jellemzőek.

S ez időben, aligha véletlenül, föltűnt a *Nyugat*-ban egy olyan, vitathatatlanul jelentős, de a konvencionális *Nyugat*-képből kilógó szerző is, mint Szabó Dezső, akit sem Osvát,

sem később Babits nemigen közölt volna. A modernitásra reflektáló, tájékozott és okos, bizonyos összefüggéseket (például a modern „én” válságát) kitérően tematizáló írásai azonban nagyon is beleillettek Ignotus megértést kereső stratégiájába. Szabó így ez időben a *Nyugat* rendszeres munkatársa lett – Marinettiről, a futurizmusról, az „én” válságáról és sok mindenről számos írása jelent meg (1912. II. 156., II. 160–168., II. 224–225., II. 225–226., II. 231–232., II. 298–299., II. 299–300., II. 304. stb.) Persze, jegyezzük meg mindjárt, ez a Szabó Dezső nem az 1919-től „színre” lépő „népi” Szabó Dezső volt. Ez még a modernitás kibontakozását segítő, éles eszű és tájékozott modernitáskritikus esszéíró.

S e ponton már érdemes leszögezni: az Osvát versus Ignotus viszonylatban Ignotusra vall az összkép, a *Nyugat* profiljának jelentős hangsúlymódosulása is. A szorosán vett irodalmi szövegek (versek, novellák) mellett, azokat némileg vissza is szorítva, a nem-irodalmi: történeti, politikai, s általában a valóságértelmező és -magyarázó írások fölszaporodása. Az irodalmi szövegeken belül pedig a hosszabb, részletesebb, a külső világot is közvetlenül képbe hozó narratívák térhódítása (pl. Ady verses regénye, Ambrus és Lackó Géza regénye stb.) Ezek, nem kétséges, az olvasóközönség valóságos igényeit igyekeztek kielégíteni – Osvát „esztéticizmusa” rovására.

5

Megkerülhetetlen az óhatatlanul fölmerülő kérdés: rontott-e mindez a *Nyugat* irodalmi színvonalát? (Az irodalmi legendárium szerint Osvát volt az irodalmi etalon, az irodalmi színvonal szigorú őre.) Ha azonban 1912 júliusától 1913 júliusáig áttekinjük a *Nyugat*-ban megjelent verseket és novellákat, a „romlás” egyáltalán nem igazolódik. Sőt, ez az anyag kimondottan stabilizálódott. Amíg Osvát szerkesztését illetően föl-fölmerült, hogy túlzottan sokat kísérletezett, túl sok „nyolcadikos gimnazistát” közölt (Hatvany és Ady legalábbis ezt vetette Osvát szemére), addig az említett periódusban jól szelektált, s egyenesen magas színvonalú verse- és novellaanyag került közlésre. A vezető szerző, mennyiségi vonatkozásban is, Ady volt, akinek verses regénye és versei rendszeresen jelen voltak a *Nyugat*-ban, s ő ezeken kívül apróbb dolgokat, pl. figyelőket is közölt a lapban. A költészetet mellette elsősorban Babits, Kosztolányi, Kaffka Margit, Tóth Árpád, Szép Ernő, Nagy Zoltán s – horribile dictu – az Osváttól nem kedvelt Juhász Gyula versei képviselték, a kísérletezést pedig csak Gallovich Károly és Lányi Sarolta. (Nem lehetetlen, hogy utóbbiak Osvát javaslatára kerültek be a lapba.) A novellafölhozatalt pedig Móricz Zsigmond rendszeres és hangsúlyos jelenléte biztosította. (Móricz, aligha véletlenül, már a július 1-jei számban is szerepelt.) A vers- és novellaanyag aránya ugyan a korábbiakhoz képest alighanem valamelyest csökkent, de akik ez időben verset vagy novellát közöltek a *Nyugat*-ban, azok ma is a modern magyar irodalom ikonjainak számítanak. S a közölt versek közt, hogy csak két példát ragadjunk ki, olyan emblemikus darabok is voltak, mint Tóth Árpád *Hajnali szerenádjá* vagy Kaffka Margit *Hajnali ritmusok* című, az 1912. május 23-i „eseményeket” megidéző verse. (Mellesleg: Kaffka, aki korábban Osvát szeretője volt, ekkor már – finoman szólva – nem rokonszenvezett vele. A Hatvany–Osvát-afférban is Osvát ellenfele mellé állt.)

Azt, hogy Ignotus ne értett volna a versekhez és a novellákhoz, szerkesztői munkája alapján sem lehet állítani. Az viszont kétségtelen, a versekhez és novellákhoz fölfogása szerint hozzátartoztak a történeti és aktuális kontextus megismerését és megértését szolgáló, nem közvetlenül esztétikai karakterű valóságmagyarázatok is. A modernizálódó irodalom prezentálásához és elfogadtatásához ő szükségesnek tartotta a mindezt körülvevő, determináló, és végső soron „magyarázó” kontextus megjelenítését is. Ez persze jelentős fölfogásbeli különbség az Osvátéhoz képest, de nem lehet állítani, hogy ez a heteronóm

irodalomfelfogás indokolatlan lett volna, s ne a modern magyar irodalom megerősítését szolgálta volna. Hogy pedig az adott pillanatban a szellemi élet melyik dimenziójában volt aktuális a kísérletezés, s melyikben a konszolidálás, az sok vonatkozásban máig nyitott kérdés. Annyi biztos, s ez Ignótus mellett szóló érv, hogy az irodalom terén sem szerencsés az esztétikai rablógazdálkodás. Az irodalmi szöveg előretörésének lehetőségét a szociokulturális viszonyokban célszerű megalapozni. Ha az „irodalom” nagyon előre-szalad a szociokulturális viszonyokhoz mérten, az könnyen nem azt eredményezi, hogy az irodalom maga után húzza a viszonyokat, hanem azzal jár, hogy az irodalmi mű zár-ványszerűen elszigetelődik, majd elhal. Légüres térbe kerül.

6

Ignótus Steinberger Jankával kötött házasságának válsága 1913 nyarán kiéleződött, botrányba fulladt, majd *de facto* véget ért. (Beigazolódott korábbi, aforizmaként lejegyzett sejtelme-tapasztalata: „A házasság két szerető szívnek arra való egyesülése, hogy előbb megunják, majd meggyűlöljék s végezetre agyonkínózzák egymást.”) Ignótusban, a helyzetből való menekülésként, még a Németországba való kivándorlás gondolata is fölmerült. A Nyugat léte azonban ezzel megint destabilizálódott, július elején Fenyő Miksák még Adyt is hazarendelték válságtanácskozásra. Ötlekként fölmerült a *Nyugat*nak Hatvany kezébe adása is, de ettől Hatvany immár elzárkózott: „A *Nyugat*-ot fölajánlották nekem. Mit csináljak vele! Tartsák meg! Egyék meg!” (AEVL II. 231.) A laptulajdonos főszerkesztő így végül meggondolta magát, alighanem belátta, hogy „vénekcseségéért” (ez Ady kifejezése volt a Somló Lili-kalandra) túlzottan nagy ár lett volna, ha a *Nyugat* emiatt megszűnik. Maradt tehát s vitte tovább a lapot. De érzelmileg nagyon leharcolt állapotban, s anyagilag is pluszterheket vállalni kényszerülve. A *Nyugatra* fordítható energiái, legalábbis egy ideig, megcsappantak, s ez valószínűleg Osvát részleges szerkesztői reaktiválását vonta maga után. Osvát 1912 júliusa előtti túlhatalma ugyan (legalábbis amíg – 1918 novemberéig – Ignótus Magyarországon élt) már nem állt helyre, Ignótus bizonyos döntési jogköröket föltétlenül megtartott magának, de a *Nyugat* tényleges szerkesztésében, a jelek szerint, bizonyos elmozdulások bekövetkeztek. Hogy 1913 júliusától 1918 végéig a *Nyugat* szerkesztésében kik, s pontosan milyen arányban vettek részt, ki volt az elsődleges döntési lehetőségek birtokában, s ezzel hogyan élt, még további módszeres elemzést igényel. (A helyzet tisztázása, tegyük mindjárt hozzá, nem lesz könnyű.)

Egy biztos: Ignótus legalább egy évig, 1912 júliusától 1913 júliusáig teljesen szuverenül maga szerkesztette a lapot, amelynek főszerkesztője és tulajdonosa is ő volt.

JEGYZET

Egy tervezett, de meg nem tartott előadás szövege. A hivatkozások ezért a szövegben csak a legszükségesebbekre terjednek ki. A háttéroidalmat itt, összefoglalóan adom meg. – A *Nyugatra* vonatkozó nagy, de roppant „elegyes” irodalomból I. Kenyeres Zoltán: *A „Nyugat” története rövid előadásokban*. Új Írás, 1989. 2. sz. 3–26., Fenyő Mária: *A Nyugat hőskora és háttere*. Debrecen, 2001, *Nyugat népe. Tanulmányok a Nyugatról és koráról*. Szerk. Angyalosi Gergely–E. Csorba Csilla–Kulcsár Szabó Ernő–Tverdota György. Bp. 2009. *Nyugat képekönnyv. Fotók, dokumentumok a Nyugat történetéből*. Szerk. Kelevéz Ágnes és Szilágyi Judit. Bp., 2009, Buda Attila: *A Nyugat Kiadó története*. Bp. 2000. (főleg a pénzügyi viszonyokra vonatkozóan informatív). Igen sok releváns adatot ad az Ady-cikkek kri-

तिकai kiadásának IX. és X. kötete: *Ady Endre összes prózai művei. Újságcikkek, tanulmányok* IX. Sajtó alá rend. Vezér Erzsébet. Bp. 1973, *Ady Endre összes prózai művei. Újságcikkek, tanulmányok* X. Sajtó alá rend. Láng József és Vezér Erzsébet. Bp. 1973. (Utóbbiban Láng József összeállítása a Hatvany–Osvát-affér történetéről: 437–501.) Megkerülhetetlen Ady levelezésének e periódust dokumentáló kötetei is: *Ady Endre levelezése* II., (1908–1909) Sajtó alá rend. Hegyi Katalin és Vitályos László. Jegyzeteket írta Vitályos László. Bp. 2001, *Ady Endre levelezése* III. (1910–1911) Sajtó alá rend. és a jegyzeteket írta Vitályos László. Bp. 2009. Lásd még: *Ady Endre levelei* 1–3. köt. Szerk. Belia György. Bp. 1983. (A legendaképző emlékezéseket viszont célszerű kerülni vagy erős kritikával kezelni.) – A magam felfogását *Ady és Ignotus fegyverbarátsága* című, egyelőre csak kéziratban létező tanulmányomban (2017) adom. Ignotusra lásd még tanulmányaimat: *Egy-két adat Ignotus Hugó „magántörténetéhez”*. Kalligram, 2014. 12. sz. 81–93., „Minden forradalom elfeledi megindítóit” *Ignotus és A Hét alapozó, közös másfél évtizedéről*. *Múlt és Jövő*, 2017. 4. sz. , *Egy rendhagyó fegyverbarátság történeti sikere. Ignotus és Ferenczi szövetsége*. *Tiszatáj*, 2017. 10. sz. – Egy fontos részletkérdésről I. Vezér Erzsébet: *A feltámadt Margita*. *Irodalomtörténet*, 1972. 4. sz. 975–981.